

Александер Ц.Х. Хуанг

Мо Јан као хумориста

Данас могу да препознам Ауди, Мерцедес, БМВ или Тојоту; такође знам све о америчким свемирским бородовима и о совјетским носачима авиона. Али у то време ја сам био магарац, магарац из 1958. Овај чудан предмет на четири гумена точка, свакако је био бржи од мене, барем на земљи. Дозволите ми да поновим коментар Мо Јана: једна велика коза може да се попне на дрво, а магарац је добар пењач.

- Мо Јан, *Живот и смрт ме изнурују* (2006)

Један од најснажнијих писаца савремене Кине, Мо Јан био је у центру неких од најзначајнијих књижевних збивања свога времена. Његово писање покреће неколико међусобно повезаних тема и стилова од магичног реализма до црног хумора, и од епског историјског романа до непристојне фабуле. Његове комичне визије су понекад занемарене на енглеском говорном подручју због његових више познатих историјских романа као што је роман *Црвени Соргум*, 1987, који је на филмско платно пренео Чанг Јимоу (Zhang Yimou), у којем се даје преглед историје бола. Та бујица снажних и непредвидивих прича - Гуан Мојеово уметничко име, Мо Јан, који означава заклетву „за апстиненцију од говора“ - садржи здраву количину хумора. Ово заветовање на ћутање, или ауторова апстиненција од говора, може се схватити као гест исмевања самога себе и самопохвале, али је оно такође и критичко средство у делима Мо Јана, која храбро приказују историју и историју сексуалности. То је средство да се изговори неизрециво, а хумор омогућује да се искаже оно што је невидљиво. Ћутање писца Мо Јана ствара јединствен простор за артикулисани карактер Мо Јана, који је редовно присутан у романима као што је и *Република вина*. Што је још важније, његова дела су поново оживела занемарену традицију књижевног хумора у савременој Кини са комичним а ипак саосећајним описивањем појединца у фрагментираном свету постсоцијалистичке маркетинга. И сиромаш и бирократа се једнако нађу у комичним и каткада апсурдним ситуацијама.

Слично другим савременим писцима који соцреализам излажу пародији, Мо Јан је спојио скарадно и хумористично да би створио

контранаративе главној наративи о држави. У роману источнонемачког писца Томаса Брусига из 1996. *Helden wie wir* (Јунаци попут нас), наратор који говори у првом лицу пита саморефлексивним и разиграним тоном: „Крај приче о (берлинском) Зиду је прича о мом пенису, али како укључити такву изјаву у књигу која се сматра да завреднује Нобелову награду и која је прелаз између *Давида Коперфилда* и *Успона и пада римског царства?*“ Мо Јанова књига *Република вина*, јесте пародија о кинеској култури хране и писан је у поново откривеном жанру детективских и епистоларних романа, а у роману *Живот и смрт ме изнурују* (2006) користи сличну стратегију да би створио осећај комичне апсурдности. При крају романа *Република вина*, на свом путу у Земљу алкохола по позиву Лу Јидоуа, студент докторских студија на „студијама алкохолних пића на Колецу пиварства“, лик Мо Јана, присећа се да:

„Када сам напуштао Пекинг, мој аутобус је прошао тргом Тијанмен где... Сун Јат-сен (кога обично називају оцем Републике Кине, основане 1911) који стоји на тргу, и Мао Цетунг (вођа Народне Републике Кине од успостављања 1949. до своје смрти 1976), који виси на зиду Забрањеног града, измењују неме поруке поред заставе са пет звезда који виси на новом новцијатом јарболу за заставе.“

Ово је само један од бројних примера Мо Јановог суптилног и хумористичног тумачења политичке културе и ликова Кине. Истовремено, његова саосећајна и страствена правдања за ликове које исмева искључују сваки смисао супериорности који потиче из историјског нишана (као у изразу „сада знамо боље“).

Живот и смрт ме изнурују јесте пародија званичне приче о историји Народне Републике Кине од 1950. до 2000. године кроз метафорички оквир будистичке идеје о шест путева реинкарнације. Химен Нао, газда који је погубљен због својих „буржујских грехова“, пролази кроз читав низ реинкарнација као магарац (види епиграф овом чланку), во, свиња, пас, мајмун и људско дете. На том путу, Химен комуницира са људима, бори се са другим животињама за преживљавање, и посматра и коментарише људско (кинеско) друштво како пролази кроз значајне историјске промене. Када је поново рођен као магарац, Химен парафразира комунистички слоган да би убедио две црне мазге да са њим поделе храну: „Не будите толике стипсе, кучкини синови, има довољно хране за све нас. Зашто да халапљиво зграбите све? Ушли смо у еру комунизма када је моје твоје и твоје је моје.“ У другој епизоди, Мао Цетунг, који је

управо преминуо, седи на „свечаном и туробном месецу“ (као супротност Мао који је у комунистичкој иконографији приказан као тамно црвено сунце) док га две свиње, Прасић Шеснаест (Ximen) са својом девојком Малим Цветом на леђима, са усхићењем прате:

„Желели смо да се приближимо месецу да бисмо јасније видели Мао Цетунгово лице. Али се месец померио заједно са нама, тако да је раздаљина између нас остала иста без обзира колико брзо смо окретали педалу... јата црвених караша, корњаче меког оклопа са црном капицом, беле јегуље лете ка месецу, то је израз романтизма; али пре него што стигну до свог циља, гравитациона сила их враћа да би постали храна за лисице и свиње.“

Разиграност и веселост Прасенцета Шеснаест не сме да се побрка са склоношћу ка фриволношћу и усмереношћу на садашњост других савремених кинеских писаца (као што су Чу Вен и Ванг Шуо) и са њиховим богохулним контранаративима против дидактизма. Мо Јанови ликови остају чврсто повезани са личном и националном историјом. Док Ванг Шоуови „лакомислени хулигани“ могу да представљају раскид са социјалистичком прошлошћу идеализма и невиности и са бестидним загрљајем постсоцијалистичке садашњости виспренности, бројни јунаци Мо Јана – као што су Динг Гоу у роману *Република вина* и Динг Шикоу у новели „Шифу, ти ћеш урадити све за један осмех“ (1999) – ухваћени су у непријатној ситуацији између различитих видова постојања, између прошлости и садашњости. Преконоћи су бачени у један нови свет са другачијом културном логиком.

Мо Јанов јединствен смисао за хумор је дефинисан, између осталог, употребом термина *youmo* (хумор), која је кључна реч у причи „Шифу, ти ћеш уничити све за један осмех“. За разлику од онога што сугерише сам наслов, ова новела не изазива грохотан смех. Међутим, она живописно описује читав низ комичних ситуација у којима се нађе отпуштени фабрички предрадник у својим педестим годинама. На свега месец дана пре добијања пензије, Стари Динг, вредан човек са чврстом идеологијом, у ери предтржишног капитализма, отпуштен је упркос чврстим обећањима управника. „Ти си радник ветеран, модел радника провинције, ти си *шифу* – мајстор-радник – па чак иако морамо отпустити и последњег човека (у предстојећим годинама финансијских проблема), тај последњи човек ћеш бити ти.“ Касније, Динг буде доведен до суза са сличним празним обећањима и похвалама које изговара заменик

градоначелника. Динг није у стању или не жели да прави разлику између опаски и озбиљних понуда за помоћ. Ипак је одмах јасно да Мо Јан не следи своје књижевне претке какав је Лу Ксун и не своди своје ликове на тужну ситуацију у којој се налазе. Стари Динг остаје невин у срцу како се прилагођава новом свету, привидно је управо пробуђен из сна.

Невиност Старог Динга је наглашен ликом свог шегрта Ли Ксианхуа (Мали Ху) и његовим циничним играма речи током приче: „Мајсторе, имаш добар смисао за хумор; *шифу*, ти ћеш учинити све за један осмех!“ Мали Ху стално изнова користи реч „хумористичан“ (*youmo*) да би описао Дингова застарела и морална схватања, која све више одударају од новог друштва. Такви коментари, који се појављују у редовним интервалима, служе да једну потенцијалну трауматичну личну историју усмере ка комедији манира испуњеном Динговом „дискурзивном невичношћу“. Дингов озбиљан приступ свему у животу и моралност не слажу се са животном филозофијом *laissez faire*¹ Малога Хуа.

Унутар приче, реч *youmo* (хумор) поприма неколико значења од апсурдно неподесног до занимљиво чудног. Мали Ху користи реч *youmo* у приљатељским гуркањима са којима жели да спречи Динга да постане предмет исмевања. Узбуђен Динговом идејом да расхоловану каросерију аутобуса у предграђу претвори у љубавно гнездо на обали језера које издаје на сат љубавним паровима (на исти начин како ради тоалет који се плаћа), Мали Ху наговара Динга да престане да се брине о томе да ли је то морално и да само уради то, јер, на крају крајева, „због чега би требало да један отпуштени радник буде постиђен?“

Мали Ху два пута користи израз *youmo* при крају приче да би нагласио неподударност између Динга и света који га окружује. Динг тера Малог Хуа и полицајца да пронађу тела младог пара за који верује да је извршио самоубиство у његовом расхолованом аутобусу, само због тога што је нашао празан аутобус. Забринут, Динг се одлучи да се препусти понизном ставу према непознатом, одбијајући да поверује да је пар просто отишао, без његовог знања. Он закључује да је то био „пар духова“. Мали Ху одговара: „Шифу, ти ћеш стварно учинити све за један осмех, је ли?“ Док му је Дингов фијаско занимљив, он поштује раздор између побрканог ума и неподмитљивог духа. У томе је значај *youmo*.

¹ *laissez faire* – (фр.) *пути нека се деси*. Економска теорија из 18. века која се строго супротставља било каквом мешању владе у питање бизниса и економије.

Један рад о комичној у кинеској култури сведочи о томе да иако је реч *you-to* изведен из енглеске речи *хумор*, ипак је у ствари тешко тако прецизно одредити значење те речи. Хауард Голдблат на одговарајући начин преноси на енглески игру речи Малога Хуа као „шифу, ти ћеш стварно учинити све за један осмех“, и на тај начин је избегао тежак проблем превођења речи *you-to* на енглески. Мали Ху не користи реч *you-to* у смислу које би одговарало енглеској речи *хумор*, или бар не у смислу громогласног смеха. Чини се да учинити све за један осмех је једини излаз за Динга да поново открије себе, суочен друштвеном структуром која му је окренула леђа. За Дина, колиба у шуми представља и његов срам и срам парова који ту траже задовољство. Осећа се као да је воајер, али што је још важније, он замишља да његов недопуштен бизнис јесте узрок другом извору његовог срама: да је у старе дане отпуштен са посла. Из перспективе Малог Хуа и наратора, *you-to* Дингове ситуације потиче од тога што он привидно спаја приватно и јавно. Каросерија аутобуса је опремљена „свачим што паровима може затребати“, али Динг мора да научи да свој посао обавља на отвореном. По његовом мишљењу, овај једва постојећи простор јавно показује несрећан обрт у његовом приватном животу.

У Мо Јановим делима, која карактерише комичан ефекат због којих призори у њима личе на кратке позоришне скичеве, користе се разни комични начини да се формира алтернативна наратива о Кини, поново испитујући узбудљив спектрум књижевног искуства. Желео бих да завршим са метафором Луиђи Пирандела која се односи на комичну противречност:

Обично, уметник се бави само са својим телом. Хумориста се бави телом и сенком истовремено а понекад више са сенком него са телом. Он примећује све фине промене у тој сенци, како се издужује или се дебља, као да исмева тело, које све то време не мари за сенку нити њену величину.

Ако су ликови попут Старог Динга сенке, њихова комична пропорција и облик ће нас довести до извора светлости.

Превела Габриела Арц